

ЕЛЕМЕНТИ ФОРМАЛІЗАЦІЇ У МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗІ СТИЛІСТИКИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Андрій Козачук

Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

Процес активної та стабільної інтеграції української науки у світову вимагає поглянути на методи досліджень по-новому. Так, декілька методів дослідження вважаються загальноновизнаними у науковому світі – аналізу, синтезу, дедукції, індукції та ін.

Пояснюючи термін «метод», І. В. Андрущенко наголошує на тому, що кожна наука вимагає своїх власних методів дослідження, проблема полягає лише у способі оптимального поєднання різних методів [1, с.559]. Таким чином, один метод може бути застосований у різних галузях науки. Проте сфера використання конкретного методу разом зі способом його поєднання з іншими методами утворюють систему методів, яка відрізняє одну науку від іншої.

Також досить цікавою видається думка щодо системи використання методів, висловлена у праці з психолінгвістики британського вченого П. Сідгауса. Він доводить, що навіть використання одних і тих самих методів при вирішенні певної наукової задачі може призвести до протилежних результатів, що залежить від багатьох чинників, наприклад – від того, як саме дослідник проводить аналіз дискурсу тощо [4, с.1].

Оскільки перекладознавство, як галузь філології, є гуманітарною наукою, впровадження елементів формалізації часто допомагає збільшити ступінь конкретності опису методології проведеного дослідження. У цій розвідці ми докладніше зупинимося на дослідженні лінгвостилістичних особливостей тексту художнього перекладу і на одному із способів поєднання методу контрастивно-зіставного аналізу та квантитативних методів дослідження у перекладознавстві.

Під час прочитання художніх текстів, що є матеріалом дослідження, встановлюються основні компоненти, які формують їх лінгвостилістичні особливості. Наприклад, у лексиці такими компонентами можуть бути культурно-національні поняття, власні назви, форми звертань, історизми та архаїзми, діалектизми, інтергloseми, інтертекстуальні елементи (зокрема поетичні рядки), фразеологізми, стилістично маркована лексика – вигуки, емоційна, знижена лексика тощо. Наведений перелік є умовним, оскільки, по-перше, відбір елементів залежить від предмету та об'єкту дослідження, а, по-друге, особливості лексичних систем української та англійської мов дозволяють віднести певний фрагмент тексту одночасно до декількох пунктів: наприклад, інтертекстуальні елементи, які є поетичними фрагментами та (або) інтергloseмами, фразеологізми, вжиті у значенні вторинних вигуків, знижена лексика, яка належить до діалектизмів тощо.

На одному з етапів виконання дослідження створюється вибірка. При цьому, беручи до уваги особливості дослідження, спочатку вибірка робиться лише з текстів оригіналу з подальшим добором відповідників до обраних одиниць вибірки з текстів перекладу.

Особливості вибірки також можуть вимагати поділу її на підвибірки, які зручно систематизувати за допомогою простої номінальної шкали, наприклад:

(1) Культурно-національні поняття; (2) Власні назви; (3) Форми звертань; (4) Історизми та архаїзми; (5) Діалектизми; (6) Інтергloseми; (7) Інтертекстуальні елементи; (8) Фразеологізми; (9) Стилiстично маркована лексика (вигукова, емоційна, знижена тощо).

Репрезентативність кожної підвiбiрки досягається за допомогою відповідного прийому, описаного у праці В. В. Левицького [3, с.40-41], при якому, наприклад, можна обрати елементи з кожної четвертої сторінки досліджуваного тексту, номер якої у такому випадку визначається за такою формулою: $p(x) = \forall\{x, (x+4), (x+8), \dots\}$, де p – обраний номер сторінки, x – номер першої сторінки твору у виданні/збірці.

Вибрані одиниці тексту можна помістити у таблицю, для якої бажано обрати спiсiб представлення у вигляді звичайної електронної таблиці формату XLS, який характеризується сумісністю з багатьма програмними продуктами та зручністю автоматизованої обробки даних.

Так, кожен аркуш такої таблиці може відповідати одному елементу представленої вище номінальної шкали і містити звичайну таблицю з такими полями: «Назва твору», «Назва видання/збірки», «Номер сторінки», «Аналізований елемент мовою оригіналу», «Відповідник аналізованого елементу у тексті перекладу», «Назва видання/збірки, до якої увійшов текст перекладу», «Номер сторінки, на якій знаходиться відповідник аналізованого елементу», «Примітки стосовно особливостей перекладу (зокрема певні формалізовані кількісні показники)».

Як бачимо, кожне поле таблиці виконує одну з трьох функцій: інвентаризація досліджуваних елементів тексту, безпосереднє представлення одиниць вибірки та кількісне вираження різних відношень між одиницями вибірки.

Таким чином, можемо сказати, що на кожному аркуші міститься по дві паралельні підвiбiрки двох паралельних вибірок. Так, якщо вибірку досліджуваних одиниць в оригінальних текстах позначити як a , то вона має таку структуру: $a = \{a_1, a_2, \dots, a_9\}$, де a_x – підвiбiрка, а індекс позначає номер підвiбiрки за номінальною шкалою. Паралельну вибірку елементів з текстів перекладу позначимо як a' і представимо її структуру як $a' = \{a'_1, a'_2, \dots, a'_9\}$, так само позначаючи номер підвiбiрки за номінальною шкалою. Тобто, на кожному аркуші A , номер n якого відповідає номеру підвiбiрки за номінальною шкалою, міститимуться такі підвiбiрки: $a_n \cup a'_n \subset A_n$. При цьому вибірка a містить набір елементів, що ілюструють лінгвостилістичні особливості проаналізованого тексту, тоді як вибірка a' ілюструє лінгвостилістичні особливості тексту перекладу.

У перекладознавстві важливо розглядати матеріал дослідження у двох паралельних вибірках a і a' , для того щоб здійснити їх зіставлення, що, на думку В. М. Заяць, дає більше «матеріалу для потрібних висновків» [цит. за 2, с.300].

Для представлення отриманих результатів зіставлення потрібно використати крайнє праве поле таблиці, залучивши до цього прийом формалізації, прийнявши за основу кількісні показники елементів вибірки, що

є носіями певної ознаки мовостиллю, позначивши наявність або відсутність такої ознаки бінарно – «1» у випадку наявності ознаки, «0» – у випадку відсутності. Так, якщо відібрана лексична одиниця є, наприклад, історизмом, то у підвибірці «Історизми» вона матиме параметр «1», а, наприклад, у підвибірці «Фразеологізми» – «0», що не дасть підстав включати її до цієї підвибірки.

Звідси можна знайти значення величини, яку умовно назовемо *загальною кількістю одиниць мовостиллю* (тут і далі *одиницею мовостиллю* вважатимемо одиницю вибірки, яка є носієм певної ознаки мовостиллю); у вибірці *a* воно має дорівнювати кількості елементів у вибірці, що далі можна прийняти за початкову точку відліку, умовно позначивши її як $L_t^S = \sum_{e=1}^n e$, де *e* – одиниця вибірки, *n* – загальна кількість елементів у ній. Тоді у крайньому правому полі таблиці позначатиметься наявність або відсутність певної ознаки мовостиллю у елемента вибірки *a'*, для якої ми оберемо змінну *e'*, що розглядається як своєрідна величина з умовною назвою *кількісне значення одиниці мовостиллю*.

Так, якщо аналізована одиниця вибірки *a'* є носієм ознаки мовостиллю (коли виконаний еквівалентний переклад), то $e'=1$. Якщо відповідна ознака при перекладі була повністю втрачена, то $e'=0$. Проте, якщо ознака при перекладі лексичної одиниці втрачена, але перекладач вдався до компенсації, то значення *e'* може варіюватися залежно від ступеню компенсації: $0 < e' \leq 1$.

Після проведення оцінки кількісного значення одиниць мовостиллю серед елементів вибірки *a'* можемо обчислити сумарну кількість цих значень за формулою $L_t^T = \sum_{e'=1}^n e'$, після чого можливо обчислити *умовний кількісний ступінь відхилення* від лінгвостилістичних особливостей оригінального тексту за допомогою простої різниці: $\Delta L_t = L_t^S - L_t^T$, що дає нам можливість обчислити *умовний відносний ступінь відхилення* від лінгвостилістичних особливостей оригінального тексту: $s = \Delta L_t / L_t^S \cdot 100\%$.

Таким чином, прийняття до уваги таких величин, як загальна кількість одиниць мовостиллю, кількісне значення одиниці мовостиллю, умовний кількісний та умовний відносний ступені відхилення від лінгвостилістичних особливостей оригінального тексту під час здійснення перекладознавчих досліджень покликане сприяти вивченню різних аспектів лінгвостилістичних особливостей розглянутих текстів, ідіостилів автора та перекладача, оцінки якості перекладу.

Література: 1. Философский словарь: разъяснение филос. категорий, понятий, терминов. Описание осн. филос. направлений и школ. Персоналии и взгляды выдающ. философов от античности до современности. Целостный взгляд на философию. Доступность и открытость материала / авт.-сост. И. В. Андрущенко [и др.]. – К. : А.С.К., 2006. – 1053 с. 2. Заяць В.М. Методи зіставлення статистичних характеристик при формуванні вибірок у лінгвістиці / В.М. Заяць, М.М. Заяць // Інформаційні системи та мережі : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор В. В. Пасічник. – Львів. : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2010. – С. 296-305. 3. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница: Нова Книга, 2007. – 264 с. 4. Seedhouse P. How Research Methodologies Influence Findings [електронний ресурс] / Paul Seedhouse // Novitas-ROYAL. – 2010. – Vol 4, Issue 1. – P. 1-15. – Режим доступу: [doaj.org/doaj?func=fulltext&passMe=http://www.novitasroyal.org/Vol_4_1/seedhouse.pdf](http://www.novitasroyal.org/Vol_4_1/seedhouse.pdf)